

MITROPOLIA OLTENIEI

REVISTA

ARHIEPISCOPIEI CRAIOVEI,
ARHIEPISCOPIEI RÂMNICULUI,
EPISCOPIEI SEVERINULUI ȘI STREHAI EI,
EPISCOPIEI SLATINEI ȘI ROMANAȚILOR
ȘI
A FACULTĂȚII DE TEOLOGIE - CRAIOVA

ANUL LXX (829-832), NR. 1-4, IANUARIE-APRILIE, 2018

EDITURA MITROPOLIA OLTENIEI
CRAIOVA
ISSN 1013-4239

Momente tensionate în cadrul dialogului modern dintre creștini și musulmani

Pr. Conf. Univ. Dr. ADRIAN BOLDIȘOR¹

Cuvinte cheie: *creștinism, islam, dialogul interreligios, pace, iubire*

Keywords: *Christianity, Islam, interreligious dialogue, peace, love*

Alături de dialogul cu evreii, creștinii s-au implicat cel mai mult în dialogul cu adepții islamului.² Acest dialog s-a accentuat și a devenit vizibil mai ales în timpurile moderne și contemporane, odată cu creșterea violențelor ce au avut, nu de puține ori, justificări religioase din partea celor implicați. Dialogul dintre creștini și musulmani a luat o nouă direcție după atentatele din 11 septembrie 2001 de la New York și după cele care au urmat în Europa și în întreaga lume. S-a discutat în acele zile și în cele imediat următoare despre validarea celebrei teorii a „ciocnirii civilizațiilor” formulată de Samuel Huntington în cartea sa din anul 1996.³ Pornind de la aceste evenimente, în cadrul dialogului dintre reprezentanții creștinismului și cei ai islamului, au fost mai multe momente tensionate care au trebuit să fie rezolvate printr-o analiză teologică profundă și prin multă înțelegere și respect din partea adepților celor două religii monoteiste.

Mulți creștini ortodocși, în special cei care trăiesc ca minorități în țările majoritar musulmane, au resimțit puternic urmările atacului de la 11 septembrie 2001. Aceste evenimente au afectat relațiile dintre ortodocși și musulmani în sensul în care credincioșii celor două tradiții religioase au fost puși în fața faptului de a-și regândi propria identitate, istorie și convingere religioasă. Se poate spune că relațiile dintre creștinii ortodocși și musulmani au intrat într-o nouă etapă după 9/11 pe care nu au mai cunoscut-o înainte.⁴ În toamna aceluși an au avut loc două conferințe la care au participat creștini ortodocși și musulmani, în care s-a discutat despre raportul dintre cele două religii monoteiste și despre punctele comune care trebuie identificate în vederea unei bune coabitări: la Sarajevo (conferința a început chiar pe 12 septembrie 2001) și la Universitatea din Carolina de Sud (o lună mai târziu, la această întâlnire accentuându-se faptul că tradițiile mistice ale celor două

---

¹ Universitatea din Craiova, Facultatea de Teologie Ortodoxă.

² ADRIAN BOLDIȘOR, *Importanța și actualitatea dialogului interreligios pentru lumea contemporană: istorie, perspective, soluții*, Ed. Mitropolia Olteniei, Craiova, 2015.

³ SAMUEL P. HUNTINGTON, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, traducător: Radu Carp, prefață: Iulia Motoc, Ed. Antet, București, 1998.

⁴ ANDREW M. SHARP, *Orthodox Christians and Islam in the Postmodern Age*, Brill, Leiden-Boston, 2012, p. 180.

religii pot deveni punți de legătură care să aducă împreună pe creștini și musulmani). La cele două întâlniri s-a accentuat ideea că reprezentanții celor două religii trebuie să identifice și să lupte împreună împotriva oricărei forme de ură, extremism și violență în numele religiei. În cadrul acestor discuții și în cele ce au urmat, creștinii ortodocși nu au dat vina pe islam sau pe musulmani pentru evenimentele tragice ce au avut loc, ci au subliniat importanța identificării și promovării punților de legătură între credincioșii celor două religii.

După conferința din SUA, Patriarhul Ignatie IV al Antiohiei s-a întâlnit cu Papa Ioan Paul al II-lea, la șase luni după vizita istorică a acestuia în Siria. Și în cadrul acestei întâlniri a fost abordată relația dintre creștini și musulmani și s-a accentuat ideea necesității continuării dialogului. De asemenea, s-a luat o poziție comună împotriva celor care îi discriminau pe musulmani pornind de la evenimentele din septembrie.

Cea mai importantă atitudine față de aceste evenimente a fost formulată în *Declarația de la Bruxelles*, urmare a unei Conferințe interreligioase ce a avut loc între 19-20 decembrie 2001 în Belgia. Această Declarație a preluat ideile *Declarației de la Bosfor* din anul 1994 în care se sublinia faptul că orice crimă în numele religiei este, de fapt, o crimă împotriva religiei. Participanții au analizat teoria eronată a „ciocnirii civilizațiilor” formulată de Samuel Huntington, care a circulat chiar și printre anumiți lideri religioși. Concluzia acestei declarații a fost că religia promovează binele în societate și nu poate fi alăturată în niciun fel de acte de violență și terorism. Patriarhul Ecumenic Bartolomeu I a întărit ideea că toate cele trei religii monoteiste, creștinismul, iudaismul și islamul, îndeamnă la pace între oameni, iar nu la violență, și în acest sens liderii religioși trebuie să promoveze toleranța, pluralismul, dialogul, pacea și dragostea în întreaga lume. Combaterea fanatismului și intoleranței religioase depinde în cea mai mare parte de ei, iar nu de liderii politici din diferite țări.

Întâlniri între creștinii ortodocși și musulmani au fost organizate de Institutul Aal al-Bayt (Aman, Iordania) și de Centrul Ortodox al Patriarhiei Ecumenice (Chambésy, Elveția). O întâlnire importantă a avut loc între 28-30 octombrie 2001 la Manama, Bahrain, unde, ca și în *Declarația de la Bruxelles*, s-a insistat pe ideea că extremismele de orice fel nu reflectă valorile și învățăturile tradițiilor religioase monoteiste. Trebuie să se facă o diferențiere clară între activismul politic și cel religios în scopul de a arăta cum ideologiile și ideologiile vor să manipuleze religiile în vederea atingerii propriilor scopuri. În acest sens trebuie susținut dialogul interreligios în vederea vindecării experiențelor traumatizante ale trecutului, înlăturării prejudecăților, promovării păcii, libertății și dreptății sociale, sublinierii adevăratelor principii religioase, toleranței și milei, pentru obținerii fericirii

și garantării securității, siguranței și coexistenței în pace. Liderii religioși, care au participat la aceste întâlniri și au fixat aceste deziderate ale dialogului, trebuie să fie capabili să le implementeze în propriile comunități religioase, alături de liderii politici și sociali din fiecare țară în parte.

La 12 septembrie 2006, Papa Benedict al XVI-lea (1927-, Papă între anii 2005-2013) a ținut prelegerea *Credință, rațiune și Universitate – memorii și reflecții* (*Faith, Reason and the University – Memories and Reflections*) la Universitatea din Regensburg (Germania), acolo unde a fost profesor în trecut. În contextul structurii universitare moderne, care mergea până la excluderea rațiunii „din problema cu privire la Dumnezeu”, Papa Benedict al XVI-lea analiza relația dintre rațiune și credință, așa cum se desprinde din învățăturile creștină și musulmană, având ca punct de plecare episodul controverselor din anul 1391 dintre împăratul bizantin Manuel II Paleologul și un învățat persan. Ca bază a acestei prezentări, Papa și-a structurat discursul pornind de la ediția îngrijită de profesorul Theodore Khoury în care erau cuprinse operele împăratului bizantin.

Dialogul dintre împăratul creștin și persanul musulman pornea de la felul diferit în care cele două religii, creștinismul și islamul, se poziționau cu privire la raportul dintre credință și rațiune, atunci când venea vorba de Dumnezeu și de convertire. Era astfel adusă în discuție problema convertirii cu forță. În prelegerea Papei Benedict al XVI-lea, un anumit citat din argumentarea lui Manuel II Paleologul, care se referea la felul în care împăratul bizantin înțelegea convertirea în islam, a stârnit controverse în țările musulmane moderne: „Arată-mi ce a adus nou Mahomed și vei găsi doar lucruri rele sau inumane, cum este îndemnul său de a răspândi credința predicată de el cu sabia”.⁵

Pentru împăratul bizantin, violența este un act săvârșit atât împotriva lui Dumnezeu, cât și împotriva sufletului omenesc. Convertirea trebuie să aibă o motivație întemeiată, să fie rațională. A nu acționa în acord cu rațiunea este în contradicție cu voia lui Dumnezeu. Editorul Theodore Khoury observa că, pentru creștini, această afirmație este de la sine înțeleasă, însă pentru musulmani, pentru care Divinitatea este absolut transcendent, voința lui Alah nu este legată de niciuna din categoriile noastre, nici chiar de cea a rațiunii. Editorul îl citează în acest punct pe islamistul francez R. Arnaldez care amintea că Ibn Hazm afirma că, în islam Alah nu este legat nici măcar de propriul său cuvânt și că nimic nu-l obligă să reveleze oamenilor adevărul.

---

⁵ BENEDICT XVI, „Faith, Reason and the University - Memories and Reflections”, <http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2006/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20060912_university-regensburg.html>, 11 martie 2018.

În prelegerea Papei urma o incursiune în istoria Bisericii apusene în legătură cu felul în care este valorificată rațiunea în problema credinței, scoțând astfel în evidență faptul că a nu acționa rațional este contrar naturii lui Dumnezeu. În finalul discursului său, Papa Benedict al XVI-lea îi invita pe parteneri la un dialog în care este important să primeze rațiunea. În cele din urmă, a redescoperi permanent acest adevăr este marea provocare a oricărei Universități din timpurile noastre.

În același an, 38 de lideri musulmani au trimis o *Scrisoare deschisă Sanctității Sale Papa Benedict al XVI-lea (Open Letter to his Holiness Pope Benedict XVI)*⁶ în care, pornind de la prelegerea susținută în Bavaria, scoteau în evidență erorile din argumentarea Papei. Versetul din Coran, după care „nu există nicio constrângere în religie”, este analizat de liderii musulmani în sensul în care acesta nu făcea parte din prima perioadă a revelației lui Mahomed, așa cum nota Papa Benedict al XVI-lea, ci din perioada ascendenței politice și militare a tinerei comunități musulmane. După liderii musulmani semnatari ai scrisorii deschise, acest verset se referea chiar la musulmani, care nu trebuiau să uite că nu este bine să oblige pe nimeni să creadă. Astfel, versetul coranic se adresa celor ce aveau puterea, reamintindu-le convertiților la islam că nu trebuie să-și oblige familiile să accepte această credință cu forța. În interpretare islamică, îndemnul ar fi susținut și de alte versete din Coran.

O altă remarcă a Sanctității pontife, analizată de liderii musulmani, avea în vedere faptul că „Dumnezeu este absolut transcendent”. Scrisă în acest fel, ea nu reprezintă decât o simplificare a credinței ce poate deruta pe mulți. Citarea lui Ibn Hazm nu este tocmai bine aleasă deoarece acesta este o figură marginală a islamului, aparținând unei școli a jurisprudenței pe care nu o mai urmează nimeni în zilele noastre. Între personajele musulmane mult mai influente în acest sens se numără al-Ghazali. Pornind de la aceste observații, pentru cei 38 de semnatari ai scrisorii deschise, toate afirmațiile ce urmează în prelegerea Pontifului roman conduc la simplificări ale învățaturii islamice.

Pe de altă parte, distincția dintre rațiune și credință nu este în islam atât de evidentă pe cât o prezintă Papa. În tradiția islamică se face o legătură între revelație și inteligența umană, fără sacrificarea uneia în favoarea celeilalte. Un subiect sensibil în discuțiile interreligioase moderne este legat de „războiul sfânt”, însă această expresie nu există în islam, care, de fapt, folosește termenul „jihad” cu semnificația de „luptă pe calea lui Dumnezeu”. Astfel, termenul ar avea un sens sacru, iar nu pe cel profan de „război sfânt”.

---

⁶ „Open Letter to His Holiness Pope Benedict XVI”, <<https://archive.secondspring.co.uk/media/openletter.pdf>>, 11 martie 2018.

Unul din punctele esențiale al scrisorii celor 38 de lideri musulmani se referă la convertirea forțată. Răspândirea și convertirea „prin sabie” sunt, în interpretarea semnatarilor scrisorii, neadevăruri, deoarece trecerea la islam s-a făcut în istorie prin misiune și propovăduire. Acest lucru se leagă de acela că „nu este nicio constrângere în religie”. Trecerea cu forța la islam nu este plăcută lui Alah, care nu este mulțumit de convertirea prin sânge. Pe de altă parte, conform învățaturii islamice, Mahomed nu aduce nimic nou, ci doar ceea ce a fost propovăduit înainte de ceilalți profeți.

În lumina acestor afirmații, dialogul interreligios este important pentru timpurile moderne, iar, în cadrul acestuia, dialogul dintre creștinism și islam ocupă un loc esențial, peste 55% din populația globului aparținând celor două religii. Astfel, credincioșii celor două religii trebuie să lucreze împreună pentru a instaura și menține pacea și respectul în vederea unui dialog sincer.

În finalul scrisorii deschise, cei 38 de lideri musulmani apreciau faptul că, la 17 septembrie 2006, Papa Benedict al XVI-lea a precizat faptul că citările din prelegerea susținută cu 5 zile înainte nu reflectă propriile opinii, ci pe cele ale împăratului bizantin Manuel II Paleologul, în timp ce, la 25 septembrie, Pontiful roman și-a manifestat profundul respect față de adepții islamului în fața unei întâlniri cu mai mulți ambasadori ai țărilor musulmane. În cele din urmă, dorința comună a credincioșilor celor două religii este aceea de a nu repeta greșelile trecutului și de a trăi în pace, acceptare mutuală și respect reciproc.

Un alt moment important în ceea ce privește inițiativa musulmanilor pentru dialogul cu creștinii a avut loc la 13 octombrie 2007, atunci când 138 de învățați musulmani au transmis mesajul *Un cuvânt comun între noi și voi* (*A Common Word Between Us and You*, titlu ales pornind de la Sura 3:64 din Coran), prin care subliniau faptul că există o punte de legătură comună între creștinism și islam. Lucrarea, adresată principalilor lideri creștini din întreaga lume, a fost tipărită în mai multe ediții, numărul semnatarilor înmulțindu-se până în zilele noastre.⁷

Textul pornește de la evidența faptului că adepții creștinismului și islamului depășesc ca număr jumătate din populația globului, iar dacă între credincioșii celor două religii nu va exista pace și dreptate, nici în întreaga lume cele două deziderate nu pot fi împlinite. Astfel, viitorul depinde, în mare parte, de realizarea și menținerea păcii între musulmani și creștini.

Baza acestui demers există chiar în cele două religii: dragostea față de Unicul Dumnezeu și de vecin (de aproapele). Necesitatea dragostei de Dumnezeu și de aproapele este legătura dintre creștinism și islam. Pornind

---

⁷ *A Common Word Between Us and You*, 5-Year Anniversary Edition, MABDA, English Monograph Series, No. 20, 2012, p. 51-90, 90-101.

de aici, deși se recunoaște faptul că între cele două religii monoteiste există diferențe majore, acestea nu trebuie să ducă la ură și ceartă între credincioși, care, în numele dragostei, trebuie să lucreze împreună, să se respecte, să fie corecți unii cu alții și să trăiască în pace, armonie și bunăvoință.

Ca rezultat al mesajului celor 138 de lideri musulmani, Consiliul Mondial al Bisericilor (CMB) a delegat Comitetul Central în februarie 2008 să înceapă procesul prin care să se contureze mesajul creștin, intitulat *Învățând să explorăm iubirea împreună (Learning to Explore Love Together)*.⁸ În urma răspunsurilor primite de la Bisericile membre CMB la această temă s-au conturat câteva puncte ce ar trebui să fie abordate și aprofundate în discuțiile viitoare dintre creștini și musulmani.

În primul rând, în dialogul dintre reprezentanții celor două religii trebuie să se pornească de la o bază comună: dragostea de Dumnezeu și de aproapele. În același timp, nu trebuie trecut cu vederea felul diferit în care cele două religii văd acest imperativ. Greșelile trecutului sunt exemple concludente ale lipsei serioase de atenție și înțelegere între adepții celor două religii. Cea mai rodnică apropiere dintre credincioși trebuie să se bazeze pe înțelegerea reciprocă care vine din ascultarea celuilalt. Orice similitudine în ceea ce privește înțelegerea dragostei de Dumnezeu și de aproapele trebuie să țină cont și de diferențele dintre cele două religii pentru a nu se repeta greșelile trecutului. Astfel, trebuie analizat cu atenție felul în care musulmanii înțeleg învățătura despre Unitatea lui Dumnezeu și învățătura creștină despre Sfânta Treime. De asemenea, trebuie analizată doctrina cu privire la revelație în cele două religii, precum și învățătura despre Iisus Hristos. La fel trebuie procedat și în ceea ce privește baza doctrinară a iubirii aproapelui.

Pornind de la aceste constatări, dialogul creștino-musulman trebuie să se axeze și să promoveze dreptatea și pacea în întreaga lume. Dialogul poate avea roade doar dacă se recunoaște și se acceptă diferențele doctrinare dintre religii fără a se ajunge la ostilitate, așa cum de multe ori s-a întâmplat în trecut. În cadrul acestui dialog trebuie să primeze respectul, înțelegerea și să se valorifice trecutul comun, fără a se repeta greșelile acestuia. Credincioșii au nevoie să învețe unul de la altul, din experiențele trecute și, pornind de aici, să examineze felul comun în care vor acționa în viitor. În cele din urmă, chiar dacă musulmanii și creștinii nu împărtășesc aceeași învățătură de credință, ei trebuie să lucreze împreună în vederea promovării dialogului bazat nu doar pe un cuvânt comun, ci și pe o acțiune comună.

---

⁸ „Learning to Explore Love Together. Suggestions to the Churches for Responding to «A Common Word»”, <<https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-programmes/interreligious-dialogue-and-cooperation/interreligious-trust-and-respect/learning-to-explore-love-together>>, 11 martie 2018.

În urma apariției textului *Un cuvânt comun între noi și voi* (*A Common Word Between Us and You*), la data de 19 noiembrie 2007 a fost trimis răspunsul Papei Benedict al XVI-lea, prin Cardinalul Tarcisio Bertone, către Alteța Sa Regală Prințul Ghazi bin Muhammad bin Talal, președintele Institutului pentru gândirea islamică Âl al-Bayt.⁹ În acest răspuns se accentuează faptul că, deși există diferențe majore între cele două religii, se pot găsi și puncte comune, așa cum este credința într-un singur Dumnezeu, Creatorul provident și Judecătorul universal, Care îi va judeca pe toți la finalul lumii. În scrisoarea trimisă de la Vatican este apreciată atât inițiativa musulmană, cât și ideea esențială a scrisorii celor 138: importanța pe care o are dragostea de Dumnezeu și de aproapele în cadrul discuțiilor interreligioase. Există o bază comună de dialog care scoate în evidență demnitatea fiecărei persoane umane, adevăr regăsit în fiecare religie și care îndeamnă la respect mutual și la acceptare reciprocă, mai ales în rândul tinerelor generații. Acestea pot și trebuie să ajungă la cooperare pe tărâm social și cultural, la promovarea dreptății și a păcii în societate și în întreaga lume. În finalul scrisorii papale se insistă asupra necesității cooperării între instituțiile ce se pot angrena în promovarea dialogului interreligios. În acest răspuns se vede, de fapt, „spiritul de deschidere către dialog al Sfântului Scaun, care a continuat mereu să se mențină după neînțelegerile din toamna lui 2006”.¹⁰ O întărire a acestei deschideri l-a reprezentat și mesajul Cardinalului Jean-Louis Tauram, președintele *Pontifical Council for Interreligious Dialogue (PCID)*, adresat tuturor musulmanilor, la 28 septembrie 2007.

La 12 decembrie 2007, Prințul Ghazi i-a răspuns Cardinalului Bertone, propunându-i să se întâlnească cu Papa Benedict al XVI-lea, așa cum a făcut și Majestatea Sa Abdallah bin Abd al-Aziz, regele Arabiei Saudite, la 6 noiembrie 2007, și să trimită trei reprezentări la Roma pentru a pregăti întâlnirea. Între propunerile făcute în vederea realizării unui dialog rodnic se remarcă: respectul efectiv față de demnitatea oricărei persoane umane; cunoașterea obiectivă a religiei partenerului de dialog; un angajament comun pentru a promova respectul reciproc și promovarea lui mai ales în rândul tinerei generații.

În perioada 4-5 martie 2008, o delegație formată din 5 membri musulmani a ajuns la Roma, urmând să lucreze cu staff-ul *PCID* în vederea organizării întâlnirii interreligioase. Ideea unui *Forum creștinomusulman* a luat contur în luna noiembrie a aceluiași an, atunci când 12

---

⁹ H.H. Pope Benedict XVI's „Response to «A Common Word»”, în: *A Common Word Between Us and You*, p. 163-164.

¹⁰ Fr. MAURICE BORRMANS, „The Roman Catholic Church and the Letter of the 138 Muslim Religious Leaders”, în: *Current Dialogue*, 54, July 2013, p. 64.

creștini și 12 musulmani au analizat împreună temele importante ale dialogului. De asemenea, s-au luat în discuție și unele neînțelegeri ale felului în care au fost formulate sau interpretate anumite declarații din trecut.

Întâlnirile comune au continuat în anul 2008 la Tunis (Tunisia, 20-22 februarie), Kairouan (Tunisia, 10-12 aprilie), Casablanca (Maroc, 25-26 aprilie), Roma (Italia, 28-30 aprilie). Între 22-24 mai 2008, s-au întâlnit la Ravena (Italia) 200 de adepți ai tuturor religiilor pentru a discuta despre valorile comune pe care religiile le propun unei Europe în tranziție și schimbare. În urma mai multor întâlniri pe care membrii PCID le-au avut de-a lungul ultimilor ani, în frunte cu Cardinalul Jean-Louis Tauran, s-a întocmit un draft, *Coordonate (linii directoare) pentru dialog (Guidelines on Dialogue)* care a devenit un document reprezentativ pentru analiza dialogului interreligios în cadrul Bisericii romano-catolice.¹¹ Toate aceste idei au fost preluate și discutate la următoarele întâlniri interreligioase, în vederea aprofundării lor, pentru a se găsi soluții comune problemelor actuale cu care se confruntă adepții tuturor religiilor din întreaga lume.

Ca urmare a scrisorii semnată de cei 138 de lideri musulmani în anul 2007, Patriarhul Alexei II al Moscovei și al Întregii Rusii a dat un răspuns ortodox la 14 aprilie 2008, în care pornea de la ideea că musulmanii și creștinii au scopuri comune, de aceea trebuie să-și unească eforturile pentru a le atinge. Acest deziderat nu poate fi însă împlinit dacă nu se clarifică felul în care fiecare partener vede valorile celuilalt. Creștinii și musulmanii au datoria de a aminti întregii umanități de existența lui Dumnezeu și de dimensiunea spirituală a omului, așa cum sunt prezente în fiecare tradiție religioasă. De asemenea, ele amintesc lumii de virtuțile esențiale ale omului: pacea și dreptatea, moralitatea și legea, adevărul și iubirea. Creștinii și musulmanii sunt uniți mai ales prin respectarea poruncii iubirii de Dumnezeu și de aproapele.

Pe de altă parte, este necesar să se identifice acele învățături de credință care sunt valabile ambelor religii. De aceea trebuie analizate cu atenție învățăturile specifice fiecărei religii, în mod integral, pentru ca apoi să poată fi comparate între ele. În creștinism nu se poate discuta despre iubirea de Dumnezeu și iubirea de aproapele dacă nu se discută despre Dumnezeu Sfânta Treime.

Pentru creștini, „Dumnezeu este iubire”.¹² Dar Dumnezeu este Dumnezeu Tatăl, Dumnezeu Fiul și Dumnezeu Duhul Sfânt, adică Sfânta Treime, o Ființă și Trei Persoane. Dumnezeu este iubire deoarece este unitatea celor trei Persoane. Din dragostea divină derivă atât dragostea

---

¹¹ IBIDEM, pp. 67-72.

¹² I Ioan 4, 16.

dintre oameni, cât și dragostea acestora față de Dumnezeu, deoarece omul este creat „după chipul lui Dumnezeu”.¹³ El simte că este fiul lui Dumnezeu prin har, iar nu un sclav, deoarece Dumnezeu S-a făcut Om pentru ca omul să devină Dumnezeu prin har. Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat din dragoste pentru fiecare persoană umană în parte. Dragostea omului pentru Dumnezeu este în legătură cu libertatea lui, astfel că omul alege liber să-L iubească pe Dumnezeu, iar nu din frică.

Pornind de la aceste învățături de credință, trebuie să se caute drumul unui dialog sincer între creștini și musulmani în vederea cooperării între cele două comunități religioase. Dialogul doctrinar este mult mai productiv decât prezentarea laconică și exclusivistă a anumitor învățături din cele două tradiții religioase.

Creștinii și musulmanii trebuie să răspundă împreună provocărilor actuale cu care se confruntă credincioșii: răspândirea spiritului antireligios, noua moralitate care contrazice învățăturile religioase ale religiilor tradiționale sau alte provocări ale contemporaneității. Creștinii și musulmanii trebuie să lucreze împreună pentru a înlătura pericolul sincretismului religios care apare adesea în cadrul dialogului interreligios. De asemenea, există și pericolul provocat de cei care vor să vadă creștinismul și islamul în conflict sau să le vadă unite fals într-un indiferentism moral, dând prioritate preceptelor secularizării.

În țările din estul Europei, care s-au desprins din fostul bloc comunist, s-au format organisme de colaborare între creștini și musulmani care lucrează împreună în vederea unei mai bune înțelegeri între credincioși. În același timp, trebuie analizate cu atenție situațiile din țările musulmane în care adepții creștinismului sunt minoritari, fără a-și putea manifesta liber credința.

Îndemnurile din scrisoarea liderilor religioși musulmani pot să intensifice acțiunile comune și să contribuie la îmbunătățirea situațiilor creștinilor în țările în care majoritari sunt credincioșii musulmani. Cooperarea creștino-musulmană se poate intensifica atât pe tărâm doctrinar, cât și practic, prin combaterea intoleranței și xenofobiei, în vederea promovării păcii, dreptății, dar și pentru protejarea locurilor sfinte. Dialogul interreligios trebuie dezvoltat atât la nivel local, cât și global, în timp ce organismele internaționale trebuie să fie mai atente și mai sensibile la tradițiile spirituale și culturale ale diferiților oameni, indiferent de religia căreia îi aparțin.¹⁴

---

¹³ Facere 1, 26.

¹⁴ His Holiness Patriarch ALEXEY II, „Response to the Open Letter of 138 Muslim Theologians”, în: *A Common Word Between Us and You*, p. 181-186.

În anul 2008, la inițiativa regelui Abdullah al Arabiei Saudite, s-au întâlnit la Madrid, gazdă fiind regele Juan Carlos al Spaniei, lideri religioși ai creștinismului, islamului, iudaismului, budismului, hinduismului și taoismului care au încercat să găsească soluții comune pentru rezolvarea conflictelor din lume. Această inițiativă a continuat cu alte două întâlniri ce au avut loc la New York și Geneva. În luna mai a anului 2008 s-a hotărât organizarea unei întâlniri în care să se abordeze tema propriei înțelegeri creștine a locului și rolului credincioșilor în diferite contexte musulmane din întreaga lume. În urma acestei inițiative, între 18-20 octombrie 2008, a avut loc la Geneva (Elveția) o întâlnire importantă pentru viitorul dialogului dintre creștini și musulmani: *Propria înțelegere creștină în contextul islamului (Christian Self-Understanding in the Context of Islam)*. Între vorbitorii care au prezentat referate cu privire la raportul dintre creștinism și islam s-au numărat: Catolicosul Aram I al Bisericii Apostolice a Armeniei (Scaunul Ciliciei), Pr. Dr. Emanuel Clapsis (viziunea ortodoxă), Pr. Prof. Maurice Borrmans (viziunea romano-catolică), Rev. Simone Sinn (viziunea luterană), Rev. Dr. Johnson Mbillah (viziunea reformată), Clare Amos și Prof. David Thomas (viziunea anglicană), Prof. Thomas Schirrmacher (viziunea evanghelică).

La această întâlnire s-a accentuat ideea că dialogul dintre creștinism și islam are o istorie care pornește încă de la apariția și răspândirea islamului în lume, trecând prin mai multe etape care adesea nu au fost încununate cu succes. Au fost urmărite mai multe scopuri: posibilitatea diferitelor comunități creștine de a-și împărtăși perspectivele proprii în cadrul relațiilor pe care le au cu adepții islamului; progresul în auto-înțelegerea creștină în relație cu islamul; găsirea celor mai bune posibilități în cadrul relației dintre creștini și musulmani. De asemenea, s-a discutat și despre raportul dintre creștinism și islam în Orientul Mijlociu, Africa și Asia. Alte momente importante ale întâlnirii din Geneva au fost legate de analiza raportului dintre cele două religii în contextul pluralistic actual, precum și de implicațiile dialogului interreligios pentru secolul XXI. În concluziile raportului final s-au conturat principalii pași ce trebuie urmați în vederea sporirii dialogului dintre creștinism și islam.¹⁵

Analizând situația actuală a dialogului, Catolicosul Aram I identifica patru puncte de interacțiune de la care se poate porni în realizarea unui dialog sincer între parteneri: percepția ambiguă asupra religiei (în istorie, religia a fost, intenționat sau nu, folosită în susținerea unor acțiuni care erau împotriva credincioșilor, fiind astfel socotită o sursă de conflict în societate. Pornind de aici, religia trebuie să-și recapete rolul de legătură a omului cu

---

¹⁵ „A Report of the Intra-Christian Consultation on Christian Self-Understanding in Relation to Islam”, în: *Current Dialogue*, 52 (Special Issue), July 2012, p. 5-19.

Divinitatea și de autoritate morală care să rezolve problemele omului contemporan); concepțiile greșite despre islam și creștinism (atât în trecut, cât și în prezent, adepții celor două religii s-au perceput în mod greșit. Trebuie să se renunțe urgent la stereotipurile și sloganurile prin care s-a încercat crearea unui conflict între reprezentanții celor două religii); coliziunea valorilor (alături de latura transcendentă, religia are și valoare de sistem care guvernează viața omului și îl ajută să se înțeleagă pe sine. Tensiunile din ultimul timp au fost provocate de o serie de neînțelegeri, astfel încât nu este vorba de o „ciocnire a civilizațiilor” sau de o „ciocnire a fundamentalismelor”, ci de un fals „conflict al valorilor”, în sensul în care se pune atât de mult accent pe ceea ce ne diferențiază fără să se pornească, de fapt, de la ceea ce ne apropie, prin renunțarea la zidul ridicat de ignoranță, aroganță și suspiciune); auto-suficiența sau auto-înțelegerea (fenomenul globalizării a condus de multe ori la distrugerea identităților, creionându-se două tendințe: opoziția față de cel de lângă noi sau deschiderea creativă și interacțiunea dinamică cu celălalt. Adepții creștinismului și islamului trebuie să-și redefiniească propria înțelegere și să încerce să se înțeleagă reciproc în noul context mondial).

Pornind de la aceste date, credincioșii celor două religii trebuie să lucreze împreună pentru crearea unei comunități în care să poată trăi cu diferențele pe care le au și le conștientizează. Aceasta este atât o provocare, cât și o necesitate urgentă, într-o lume care se transformă rapid și din ce în ce mai mult. Este nevoie să se identifice punctele de interes comun în care se pot implica reprezentanții celor două religii: raportul dintre credință și rațiune, respectarea drepturilor omului, răspunsul care trebuie dat extinderii din ce în ce mai mari a secularismului, definirea misiunii (convertire, mărturisire sau coabitare?). În acest sens, trebuie ca adepții celor două religii să identifice pașii care să facă trecerea de la co-existență la încercarea de a trăi împreună: trecerea de la izolare la integrare, de la excludere la participare, de la reacție la interacționare.¹⁶

Principalele obiective ale majorității întâlnirilor dintre creștini și musulmani au fost reprezentate chiar de importanța pe care o are faptul că musulmanii și creștinii se pot întâlni, ținând cont de problemele din trecut. Pornind de aici s-a discutat despre necesitatea respectării pluralismului religios în toate teritoriile din lume, indiferent de majoritatea religioasă, în vederea conviețuirii în pace și înțelegere reciprocă. Numai în felul acesta adepții celor două religii se pot cunoaște mai bine, își pot împărtăși experiențele religioase și pot rezolva împreună problemele ridicate de actualele provocări ce frământă lumea de astăzi. Pornind de la situații

---

¹⁶ ARAM I, „Living as a Community with Islam: Concerns, Challenges and Promises”, în: *Current Dialogue*, 52 (Special Issue), July 2012, p. 20-28.

concrete, s-a ajuns cu timpul să se abordeze și probleme teologice de interes comun, semn că dialogul este pe un drum bun. Astfel, au fost încurajate întâlnirile locale în care musulmanii și creștinii își pot împărtăși mai ușor experiențele de viață.

Cu toată această deschidere pentru un dialog sincer între parteneri, au existat mereu voci care au contestat realitatea dialogului creștino-musulman, mai ales în rândul celor care au pus un accent deosebit pe fenomenul convertirii, lucru ce a condus, nu de puține ori, la adevărate conflicte. „În acest context, relevanța inițiativelor pentru dialogul creștino-musulman depinde în mare măsură de efortul intenționat și concentrat de a risipi temerile și suspiciunile între cei care sunt percepuți ca reprezentând comunitățile religioase. Dialogul este văzut ca o ocazie de a consolida loialitatea trans-confesională. Un asemenea dialog este atent să susțină, în discuțiile și acțiunile comune, centralitatea binelui comun, precum și participarea politică”¹⁷.

Abstract: *Intensive Moments in the Modern Dialogue between Christians and Muslims*

Besides dialogue with the Jews, Christians were most involved in the dialogue with Muslims. This dialogue was accentuated and became visible especially in modern and contemporary times, with the increase in violence, which had often religious justifications on the part of those involved. The dialogue between Christians and Muslims took a new direction after the attacks of September 11, 2001, in New York and after those that followed in Europe and all over the world. It was discussed in those days and immediately after about the validation of the well know theory of clashes of civilizations, formulated by Samuel Huntington, in his book written in 1996. Starting from these events, within the dialogue between representatives of Christianity and of Islam, there were many other intensive moments that had to be resolved through a profound theological analysis and with understanding and respect from the followers of the two monotheistic religions.

---

¹⁷ STUART E. BROWN, „Muslim-Christian Dialogue”, în: *Dictionary of the Ecumenical Movement*, Second Edition, Edited by Nicholas Lossky, José Míguez Bonino, John Pobee, Tom F. Stransky, Geoffrey Wainwright, Pauline Webb, WCC Publications, Geneva, 2002p. 802.

BIBLIOGRAFIE

1. *A Common Word Between Us and You*, 5-Year Anniversary Edition, MABDA, English Monograph Series, No. 20, 2012.
2. „A Report of the Intra-Christian Consultation on Christian Self-Understanding in Relation to Islam”, în: *Current Dialogue*, 52 (Special Issue), July 2012.
3. ALEXEY II, His Holiness Patriarch, „Response to the Open Letter of 138 Muslim Theologians”, în: *A Common Word Between Us and You*, 5-Year Anniversary Edition, MABDA, English Monograph Series, No. 20, 2012.
4. ARAM I, „Living as a Community with Islam: Concerns, Challenges and Promises”, în: *Current Dialogue*, 52 (Special Issue), July 2012.
5. BENEDICT XVI, „Faith, Reason and the University - Memories and Reflections”, <http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2006/september/documents/hf_ben-xvi_spe_20060912_university-regensburg.html>, 11 martie 2018.
6. BENEDICT XVI's, H.H. POPE, „Response to «A Common Word»”, în: *A Common Word Between Us and You*, 5-Year Anniversary Edition, MABDA, English Monograph Series, No. 20, 2012.
7. BOLDIȘOR, ADRIAN, *Importanța și actualitatea dialogului interreligios pentru lumea contemporană: istorie, perspective, soluții*, Ed. Mitropolia Olteniei, Craiova, 2015.
8. BOLDIȘOR, ADRIAN, „Orthodoxy and Islam”, în: *Studia Oecumenica*, Nr. 16/2016.
9. BORRMANS, Fr. MAURICE, „The Roman Catholic Church and the Letter of the 138 Muslim Religious Leaders”, în: *Current Dialogue*, 54, July 2013.
10. BROWN, STUART E., „Muslim-Christian Dialogue”, în: *Dictionary of the Ecumenical Movement*, Second Edition, Edited by Nicholas Lossky, José Míguez Bonino, John Pobee, Tom F. Stransky, Geoffrey Wainwright, Pauline Webb, WCC Publications, Geneva, 2002.

11. HUNTINGTON, SAMUEL P., *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, traducător: Radu Carp, prefață: Iulia Motoc, Ed. Antet, București, 1998.
12. „Learning to Explore Love Together. Suggestions to the Churches for Responding to «A Common Word»”, <<https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-programmes/interreligious-dialogue-and-cooperation/interreligious-trust-and-respect/learning-to-explore-love-together>>, 11 martie 2018.
13. „Open Letter to His Holiness Pope Benedict XVI”, <<https://archive.secondspring.co.uk/media/openletter.pdf>>, 11 martie 2018.
14. SHARP, ANDREW M., *Orthodox Christians and Islam in the Postmodern Age*, Brill, Leiden-Boston, 2012.